

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
Г. С. СКОВОРОДИ

ДУБОВИК ЮЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 378:373.011.3-051:796(043.3)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО
ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ
ШКОЛИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Ткачова Наталія Олександрівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, професор
кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої
школи;

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Желанова Вікторія В'ячеславівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри теорії та історії педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Шапошнікова Ірина Іванівна,
Харківська державна академія фізичної культури,
доцент, завідувач кафедри спортивної медицини,
біохімії та анатомії.

Захист відбудеться «21» травня 2018 року о 15-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Алчевських, 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розіслано «20» квітня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. А. Штефан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Успішність життєдіяльності в сучасному швидкозмінному суспільстві значною мірою зумовлюється сформованістю морально-вольових якостей особистості, що забезпечують узгодженість її поведінки й діяльності з основними моральними нормами, а також спроможність наполегливо досягати поставлених цілей, долаючи труднощі й перешкоди на цьому шляху. Найбільш активно процес формування морально-вольових якостей відбувається в підлітковому віці (10-15 років), що пов'язано із суттєвими змінами в психолого-фізіологічній і соціальній сферах людини. Тому виникає актуальна потреба у формуванні морально-вольових якостей учнів на етапі навчання в основній школі, який охоплює саме цей віковий період у їхньому розвитку.

Одним з ефективних засобів задоволення вікових потреб підлітків щодо самоствердження в колі своїх ровесників, формування в них указаних вище якостей є фізична культура, яка, з одного боку, є видом діяльності, спрямованої на збереження й зміцнення здоров'я, розвиток психофізичних здібностей людини в процесі усвідомленої рухової активності, а з іншого, – шкільним навчальним предметом. На необхідності більш повного використання фізичної культури як засобу формування особистості наголошується в таких нормативних документах, як закони України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (1999, зі змінами), «Про фізичну культуру і спорт» (2010, зі змінами), Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016), Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки тощо.

Як визначено в процесі дослідження, можливість використання педагогічного потенціалу фізичної культури для формування морально-вольових якостей учнів основної школи значною мірою залежить від готовності вчителів фізичної культури до реалізації цього процесу. Для з'ясування стану цієї готовності в студентів відповідних спеціальностей було організоване пілотне дослідження, у якому брали участь 269 майбутніх учителів фізичної культури та 48 викладачів закладів вищої освіти фізкультурно-педагогічного профілю. Під час проведення дослідження було з'ясовано, що практично дві третини опитаних студентів формування в підлітків морально-вольових якостей не сприймали як відповідальне завдання майбутньої професійної діяльності. Також було встановлено, що 69,8 % респондентів теоретично та практично не підготовлені до здійснення процесу формування в учнів основної школи морально-вольових якостей у межах виконання своїх фахових обов'язків. Крім того, майже 70 % опитаних викладачів зазначили, що вони не приділяють особливої уваги забезпеченню такої підготовленості. Отримані результати пілотного дослідження засвідчили необхідність проведення у вищій школі цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей в учнів 5-9 класів.

Як з'ясовано під час проведення наукового пошуку, окремі аспекти зазначеної проблеми висвітлено в наукових працях різних учених. Так, теоретико-методологічний аналіз категорій «мораль», «моральність», «воля» проведений у

дослідженнях І. Бега, І. Березовської, С. Гончаренка, Н. Мойсеюк та ін. Сукупність найважливіших груп якостей особистості наведено в роботах Г. Васяновича, К. Гнезділової, Р. Кубанова та ін. Сутність поняття «морально-вольові якості» та роль цих якостей у житті сучасної людини розкрито в наукових доробках В. Гуріна, Р. Кіргуєвої, А. Пуні та ін. Структуру та зміст морально-вольових якостей схарактеризовано Ф. Гоноболіним, В. Іванніковою, Є. Ільїним, В. Крутецьким та ін. Педагогічний потенціал фізичної культури як засобу формування в особистості цих якостей визначений у публікаціях Ю. Ковальової, В. Музики, І. Хавруняка та ін. Особливості формування морально-вольових якостей в учнів підліткового віку, зокрема й під час занять фізичною культурою, проаналізовано А. Бойко, М. Боришевським, О. Васюком, І. Дудник та ін. Сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури та результатів цієї підготовки конкретизовано в наукових працях С. Єрмакова, Л. Сущенко, О. Тимошенка, І. Шапошнікової. Певні питання формування в студентів відповідних спеціальностей готовності до формування морально-вольових якостей школярів знаходяться в центрі уваги таких дослідників, як В. Желанова, Ю. Ковальова, А. Леоненко та ін. Водночас аналіз наукових праць дає підстави для висновку, що проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи, незважаючи на її безперечну актуальність, ще не була предметом спеціального науково-педагогічного дослідження.

Актуальність вивчення означеної проблеми посилюється необхідністю усунення суперечностей: між потребою держави в громадянах із розвиненими морально-вольовими якостями та відсутністю в закладах загальної середньої освіти системної роботи щодо формування у школярів цих якостей; між необхідністю формування морально-вольових якостей учнів основної школи під час проведення занять з фізичної культури й недостатньою розробленістю науково-методичного забезпечення реалізації вказаного процесу; між підвищенням вимог щодо готовності вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів 5-9 класів і відсутністю технології, що сприяє оволодінню студентами цією готовністю.

Гострота порушеної проблеми, її недостатня теоретична та практична розробленість, а також потреба в подоланні виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження **«Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи»**.

Мета дослідження – виявити вплив теоретично обґрунтованої й експериментально перевіреної технології на готовність майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи.

Згідно з метою поставлено такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу наукової літератури визначити сутність та структуру морально-вольових якостей особистості.
2. Розкрити педагогічний потенціал фізичної культури як засобу формування морально-вольових якостей учнів основної школи.

3. Визначити зміст, критерії й показники готовності майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів 5-9 класів як результату спеціальної підготовки до реалізації цього процесу.

4. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити технологію підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами. Дослідження виконане згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (ДР № 0111U008876).

Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 3 від 30 травня 2014 року) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 25 листопада 2014 року).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти фізкультурно-педагогічного профілю.

Предмет дослідження – технологія підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи може бути забезпечене шляхом упровадження відповідної технології, яка включає три блоки: концептуально-теоретичний, змістово-процесуальний і результативно-діагностичний.

Вирішення поставлених завдань здійснювалося з використанням комплексу таких **методів дослідження**: *теоретичних*: аналіз наукової літератури, зіставлення, систематизація, узагальнення для з'ясування стану розробленості порушеної проблеми, визначення ключових понять дослідження, з'ясування педагогічного потенціалу фізичної культури як засобу формування морально-вольових якостей учнів основної школи, теоретичного обґрунтування технології підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування в них цих якостей; *емпіричних*: спостереження, анкетування, тестування, бесіди, незалежне оцінювання, педагогічний експеримент для перевірки ефективності розробленої технології підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи; *статистичних*: методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Наукова новизна результатів дослідження полягають у тому, що:

– *уперше* розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено технологію підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи, що включає концептуально-теоретичний (мета, завдання, принципи здійснення технології, структура та зміст морально-вольових якостей), змістово-процесуальний (етапи реалізації: мотиваційно-цільовий, когнітивно-дієвий, контроль-коригувальний;

методичний інструментарій реалізації технології) та діагностично-результативний (критерії й показники готовності, очікуваний результат) блоки;

– *уточнено* сутність морально-вольових якостей як стійких характеристик людини, які забезпечують її здатність керувати своєю поведінкою та діяльністю в усіх ситуаціях на основі дотримання моральних норм, з подоланням за необхідності наявних внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху досягнення поставленої мети; структуру та зміст цих якостей; визначення готовності вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи як цілісного особистісно-професійного утворення, що забезпечує здатність педагога успішно реалізовувати вказане завдання, її компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-вольовий), критерії (мотиваційний, аксіологічний, знаннєвий, функціонально-дієвий, особистісний) і показники сформованості зазначеної готовності;

– *подальшого розвитку* набули форми й методи (бесіди, рольові ігри, тренінги, фізичні вправи, змагання, естафети, виробнича практика) здійснення підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи.

Практична значущість отриманих результатів дослідження полягає в можливості реалізації в закладах вищої освіти фізкультурно-педагогічного профілю розробленої, теоретично обґрунтованої й експериментально перевіреної технології підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи.

Основні результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-804 від 21.09.2017), Харківської державної академії фізичної культури (довідка № 910/01-16 від 25.09.2017), Запорізького національного технічного університету (довідка № 243 від 20.09.2017).

Матеріали дослідження *можуть бути використані* викладачами для вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, укладання підручників і навчально-методичних посібників, а також студентам під час проведення бакалаврських і магістерських досліджень.

Апробація результатів дисертації. Основні результати й висновки дослідження були обговорені на засіданнях кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2014–2017 рр.). Головні положення й результати роботи репрезентовано в наукових публікаціях автора й обговорено на науково-практичних конференціях: «Achievement of high school» (Софія, 2014), «Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна» (Полтава, 2015), «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (Суми, 2015), «Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі середньої та вищої школи – 2015» (Харків, 2015), «Актуальні проблеми збереження здоров'я дітей та молоді в сучасних умовах реформування освіти» (Умань, 2015), «Naukowa Przestrzen Europy – 2016» (Прага, 2016), «Вища і середня

школа в умовах сучасних викликів» (Харків, 2016), «Педагогізація соціального середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами» (Харків, 2016).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відбито в 15 одноосібних публікаціях, із них 6 статей – у провідних фахових виданнях України, 1 стаття – у міжнародному періодичному науковому виданні, 8 – у матеріалах конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел (423 найменування, з-поміж яких 7 – іноземними мовами), 16 таблиць на 10 сторінках, 3 рисунки, 9 додатків на 18 сторінках. Загальний обсяг роботи – 263 сторінки, із них основного тексту – 193 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи наукового дослідження, розкрито наукову новизну та практичне отриманих результатів дослідження, відображено інформацію про апробацію й упровадження отриманих результатів у сучасну освітню практику закладів вищої освіти фізкультурного та педагогічного профілів.

У першому розділі **«Формування морально-вольових якостей учнів основної школи як педагогічна проблема»** на основі аналізу наукової літератури визначено суть морально-вольових якостей і їх роль у житті сучасної людини, проаналізовано структуру та зміст цих якостей, схарактеризовано специфіку формування морально-вольових якостей у школярів 5-9 класів під час оволодіння ними фізичною культурою.

У процесі дослідження встановлено, що поняття «морально-вольова якість» походить від таких понять, як: «якість» (особистості), «мораль», «моральність» і «воля», «моральні якості», «вольові якості». На основі аналізу наукових праць Г. Васяновича, Л. Карамушки, О. Севаст'янової, Н. Семченко, К. Платонова та інших учених визначено, що *під якостями особистості розуміється сукупність стійких, сутнісних характеристик особистості.*

На основі врахування поглядів науковців (С. Гончаренко, Н. Мойсеюк, В. Шинкарук та ін.) у дисертації з'ясовано, що мораль – це система прийнятих у суспільстві принципів і норм, що регулюють поведінку людину та визначають характер її взаємовідносин з іншими людьми, моральність – відповідність поведінки людей нормам моралі. Також встановлено, що *моральні якості – це стійкі характеристики особистості, які є запорукою дотримання нею у своїх діях, вчинках, поведінці основних норм і правил моралі.*

У дослідженні також встановлено, що вчені по-різному підходять до визначення поняття «воля». Зокрема науковці трактують його як: особливий вид мотивації (О. Мазур, С. Рубінштейн та ін.); необхідність здійснення певних дій (Д. Узнадзе, Ш. Чхартишвілі та ін.); здатність людини до саморегуляції (Є. Ільїн, В. Калін, Н. Ковтун та ін.); контроль людини за власними діями та поведінкою (А. Зернов, В. Селіванов та ін.); уміння бачити й долати внутрішні та зовнішні перешкоди на

шляху досягнення поставленої мети, здатність контролювати свою діяльність і поведінку в напрямі досягнення свідомо поставленої мети, долаючи при цьому внутрішні перешкоди (Н. Ліфарева, П. Рудік та ін.); здатність здійснювати свідомий вибір рішення за наявності альтернатив (О. Леонтьєв, В. Миронов та ін.). На підставі викладеного в дисертації *під волею розуміється свідоме управління людиною своїми психічними процесами, діями та поведінкою в ситуаціях, які вимагають подолання певних зовнішніх або внутрішніх перешкод*. У свою чергу на основі врахування поглядів науковців (Є. Ільїн, В. Крутецький, К. Савченко та ін.) визначено, що *під вольовими якостями доцільно розуміти стійкі характеристики людини, завдяки яким вона спроможна керувати своїми психічними процесами, діями та поведінкою за необхідності долати зовнішні та внутрішні перешкоди на шляху досягнення поставленої мети*.

Учені (І. Бех, В. Калін, Ю. Ковальова та ін.) у своїх працях відзначають тісний взаємозв'язок між моральними та вольовими якостями особистості, бо тільки в такому випадку воля стає важливим чинником морального розвитку особистості, основою свідомого дотримання нею правил моральної поведінки, запорукою вибору нею моделей поведінки відповідно до загальнолюдських норм моралі, навіть якщо це суперечить її власним бажанням, інтересам і прагненням. У дисертації *під морально-вольовими якостями розуміються стійкі характеристики людини, що забезпечують її здатність керувати своєю поведінкою та діяльністю в усіх ситуаціях на основі дотримання моральних норм, з подоланням за необхідності наявних внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху досягнення поставленої мети*.

Вивчення проблеми формування морально-вольових якостей особистості вимагає визначення структури та змісту цих якостей. На основі вивчення наукової літератури (М. Віленський, В. Желанова, І. Улиська та ін.) зроблено висновок про те, що для успішної життєдіяльності людини в сучасному суспільстві мають бути сформовані насамперед такі морально-вольові якості: *цілеспрямованість* (спроможність людини керуватися у своїх діях і вчинках поставленими цілями, які узгоджуються з її особистісними переконаннями та цінностями), *ініціативність* (прагнення та готовність до прояву ініціативи, тобто до активної реалізації визначених ідей, планів, пропозицій), *наполегливість* (здатність досягати поставлені цілі, не губитися перед перешкодами, що виникають на цьому шляху, а успішно їх долати), *витримка* (спроможність вольовими зусиллями швидко гальмувати чи послаблювати дії, почуття та думки, що заважають досягнути поставлену мету, обрати в складній ситуації варіант поведінки, який відповідає нормам моралі), *сміливість* (здатність приймати певне рішення та виконувати його в небезпечній для себе ситуації), *дисциплінованість* (внутрішня потреба людини бути послідовною, готовність і звичка підкорятися власним цілям і соціально значущим установкам), *організованість* (здатність докладати потужних зусиль, напружено діяти задля реалізації поставленого завдання), *енергійність* (спроможність діяти з великим напруженням своїх фізичних і духовних сил, концентруючи свої зусилля на досягненні поставленої мети).

З метою формування морально-вольових якостей учнів основної школи можна успішно використовувати різні методи, форми, засоби виховання. За висновками

більшості вчених (М. Візитей, Д. Качуровський та ін.), учителів шкіл, тренерів (В. Басараб, Г. Заводова, Є. Сорокіна та ін.), одним з ефективних засобів вирішення цього питання є фізична культура та спорт. Як доведено в процесі проведення дослідження, формування фізичної культури учнів сприяє морфологічному й функціональному вдосконаленню організму, підвищенню його опірності до дії несприятливих чинників навколишнього середовища, підвищенню працездатності й навчальної успішності, зміцненню здоров'я, а також особистісному становленню школярів, зокрема формуванню в них морально-вольових якостей. При цьому особливо сприятливим етапом шкільного навчання для формування морально-вольових якостей учнів є основна школа, коли вони досягають підліткового віку – 10-15 років.

Специфіка здійснення цього процесу значною мірою зумовлюється віковими особливостями підлітків: анатомо-фізіологічними (продовжується процес окостеніння, формується скелет, швидко збільшуються розміри серця, розширюється об'єм грудної клітки, відбувається статеве дозрівання), психічними (здатність самостійно організувати власну увагу, пам'ять, мислення, уяву, емоційно-вольові процеси; зростання обсягу й концентрації уваги), соціальними (виникнення почуття дорослості, загострення потреби в спілкуванні з однолітками, розвиток самосвідомості, переосмислення наявних переконань та уявлень, інтенсивне формування світогляду, розвиток рефлексії). Також з'ясовано, що між молодшими (10-13 років) та старшими (14-15 років) підлітками є суттєві відмінності, які необхідно враховувати під час формування морально-вольових якостей школярів.

Як констатують науковці (Б. Бадмаєва, С. Суханова, К. Ципнятова та ін.), у молодших підлітків (5-7 класи) активність статевих залоз відстає від розвитку ендокринних центрів, що зумовлює неврівноважений стан центральної нервової системи людини. Як наслідок, в учнів цього віку процеси збудження переважають над гальмуванням, що виявляється в підвищеній збудливості, гіперактивності, емоційній нестійкості, порушеннях поведінки. Крім того, характерними ознаками молодших підлітків є занурення у свій внутрішній світ, прагнення до спілкування зі своїми ровесниками, посилення егоцентризму й нерідко навіть агресивності. Тому центральне місце в роботі вчителя фізичної культури з формування морально-вольових якостей учнів 5-7 класів мають займати колективні рухливі ігри, спортивні змагання та свята. Педагогу також важливо під час організації фізкультурної діяльності враховувати інтереси школярів, відзначити індивідуальні досягнення кожного з них, спонукати їх до здійснення самовивчення й самоконтролю.

За висновками вчених (А. Мудрик, О. Павлова, М. Риженко та ін.), у старших підлітків (8-9 класів) домінують прагнення до особистого спілкування з авторитетними для них учителями, спостерігається нарощування соціальної активності, інтенсивний розвиток світогляду та самосвідомості, прагнення до рефлексії, самореалізації й самоосвіти; учні цього віку стають більш дорослими, відповідальними й самостійними. Тому вчителі фізичної культури в процесі формування морально-вольових якостей учнів цієї вікової категорії значу увагу мають приділяти залученню школярів до виконання фізичних вправ в ускладнених умовах (дефіцит виділеного часу, необхідність подолання природних або спеціально

створених перешкод, створення максимально допустимих для цього віку фізичних або психологічних навантажень тощо), організації та проведенню старшими підлітками різних фізкультурно-спортивних заходів (туристичні походи, спортивно-військові ігри тощо), що сприятиме подальшому розвитку самостійності та морально-вольових якостей особистості. Доцільно також спонукати кожного учня 8-9 класів до самовиховання морально-вольових якостей, що вимагає надання йому відповідного педагогічного супроводу.

У дослідженні також встановлено, що в процесі формування вчителями фізичної культури морально-вольових якостей учнів основної школи необхідно враховувати їхні статеві й індивідуальні соціально-психологічні особливості, зокрема стан здоров'я. Як визначено в дослідженні, успішність формування цих якостей у школярів забезпечується здійсненням спеціальної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до реалізації цього процесу.

У другому розділі **«Теоретичні та методичні питання підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи»** представлено результати аналізу теорії та практики з цього питання, визначено зміст професійної готовності студентів фізкультурно-педагогічних спеціальностей до формування морально-вольових якостей учнів 5-9 класів, розроблено й теоретично обґрунтовано технологію підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування в них даних якостей.

На підставі аналізу наукової літератури (Ю. Васьков, В. Наумчук, Н. Степанченко, Л. Сущенко, О. Тимошенко, І. Шапошнікова та ін.) визначено, що професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури у вищій школі розуміється як процес, спрямований на оволодіння студентами знаннями, вміннями, навичками, професійно-особистісними якостями, необхідними для успішного здійснення професійної діяльності відповідно до сучасних вимог суспільства. Результатом цієї підготовки в закладах вищої освіти фізкультурно-педагогічного профілю є сформованість у випускників готовності до здійснення майбутньої професійно-педагогічної діяльності, що включає в себе як важливий складник і готовність до формування морально-вольових якостей учнів підліткового віку.

На основі врахування поглядів учених (О. Ажиппо, В. Марчик, С. Переверзева, В. Платонов, О. Радіонова та ін.) щодо структури та змісту професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури та визначеної специфіки формування морально-вольових якостей в учнів основної школи було зроблено висновок про те, що структура готовності студентів фізкультурно-педагогічних спеціальностей до реалізації цього процесу включає такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-вольовий.

Мотиваційно-ціннісний компонент зазначеної готовності передбачає сприйняття студентами морально-вольових якостей як значущих для себе цінностей, усвідомлення необхідності їх формування в учнів основної школи, розвиненість мотивів щодо підвищення обізнаності з окресленої проблеми, оволодіння необхідними вміннями та професійно-особистісними якостями.

Когнітивно-діяльнісний компонент готовності пов'язаний із засвоєнням майбутніми вчителями фізичної культури знань і вмінь, необхідних для успішного

формування морально-вольових якостей учнів основної школи. Зокрема йдеться про розуміння студентами сутності морально-вольових якостей і ролі цих якостей у житті сучасної людини, засвоєння знань про педагогічний потенціал фізичної культури, специфіку формування морально-вольових якостей в учнів молодшого та старшого підліткового віку під час занять фізичною культурою, методи, форми, засоби, які доцільно використовувати в цьому процесі, механізм контролю й за необхідності корекції отриманих результатів.

Варто також зазначити, що необхідною передумовою успішного формування морально-вольових якостей в учнів основної школи є оволодіння майбутніми вчителями фізичної культури такими групами вмінь: інтелектуально-творчими, організаційно-комунікативними, контрольнo-коригувальними, а також спеціальними вміннями, необхідними вчителю для організації й реалізації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності школярів.

Особистісно-вольовий компонент зазначеної готовності забезпечує сформованість у майбутніх учителів фізичної культури професійно-особистісних якостей, необхідних для формування морально-вольових якостей учнів 5-9 класів. Цей компонент включає такі якості педагога: чесність, емпатійність, наполегливість, самостійність, рішучість, витримка, енергійність тощо.

На основі врахування структури та змісту готовності студентів фізкультурно-педагогічних спеціальностей зроблено висновок про те, що успішність процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи забезпечується науково обґрунтованою технологією підготовки, яка включає концептуально-теоретичний (мета, завдання, принципи здійснення технології, структура та зміст морально-вольових якостей), змістово-процесуальний (етапи реалізації: мотиваційно-цільовий, когнітивно-дієвий, контрольнo-коригувальний; методичний інструментарій реалізації технології); діагностично-результативний (критерії й показники готовності, очікуваний результат) блоки (рис. 1 на с. 10).

Метою впровадження окресленої технології було забезпечення готовності майбутніх учителів до формування морально-вольових якостей учнів основної школи. Згідно з вимогами до конструювання освітньої технології, визначеними структурою та змістом відповідної готовності, сформульовано такі завдання: забезпечити в студентів розвиток мотивів щодо підвищення обізнаності з окресленої проблеми, оволодіння вміннями та професійно-особистісними якостями, необхідними для формування відповідних якостей у школярів 5-9 класів, сформувати позитивне ціннісне ставлення до морально-вольових якостей і їх формування в учнів; сформувати в майбутніх учителів знання, необхідні для успішного формування морально-вольових якостей у школярів підліткового віку; забезпечити оволодіння студентами визначеними групами вмінь, потрібними для формування морально-вольових якостей в учнів основної школи; сформувати в майбутніх учителів фізичної культури необхідні професійно-особистісні якості. З урахуванням рекомендацій фахівців (М. Лянної, Н. Степанченко, О. Шабаліна та ін.) також визначено, що в процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи необхідно дотримуватися певних принципів.

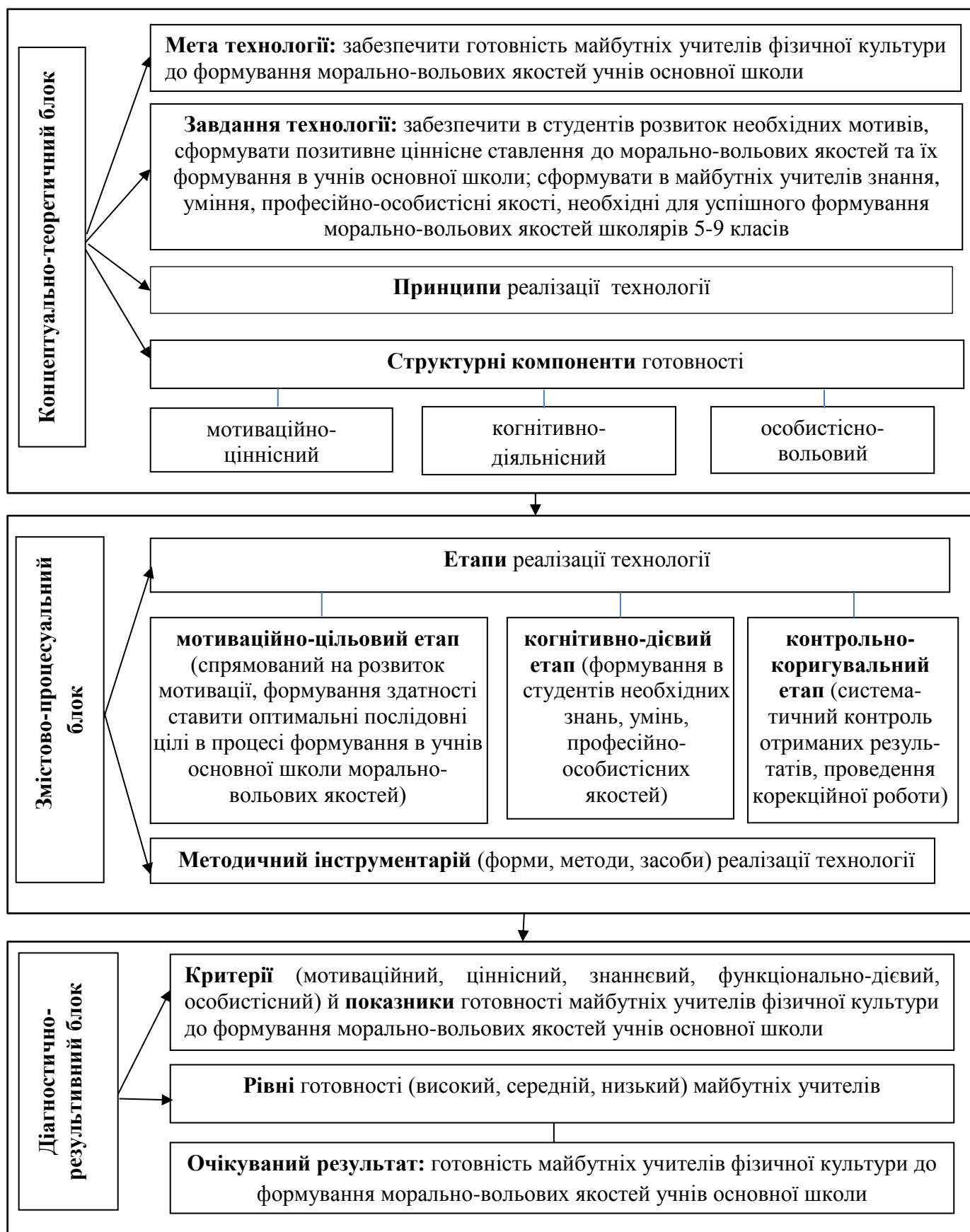

Рис. 1. Технологія підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи

Чільне місце серед цих принципів займають такі: гуманізації (вияв гуманного ставлення всіма учасниками освітнього процесу одне до одного), цілеспрямованості (усі складники процесу підготовки студентів до формування морально-вольових якостей підлітків мають бути узгоджені між собою та разом забезпечувати спрямованість цього процесу на досягнення поставленої мети); урахування вікових особливостей (студентів та учнів основної школи); індивідуалізації й диференціації (професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури й освітнього процесу в основній школі); системності й систематичності (робота з підготовки студентів до формування морально-вольових якостей підлітків повинна мати системний і регулярний характер). Указаний блок відображає також структурні компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-вольовий) і зміст готовності майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи.

Процесуальний блок відбиває етапи реалізації технології: мотиваційно-цільовий, когнітивно-дієвий і контрольнo-коригувальний. Так, мотиваційно-цільовий етап спрямований на забезпечення усвідомлення студентами актуальної необхідності формування морально-вольових якостей в учнів підліткового віку, розвиток мотивації до оволодіння готовністю успішно здійснювати цей процес на етапі основної школи, формування здатності ставити оптимальні послідовні цілі в процесі формування в підлітків зазначених якостей. Когнітивно-дієвий етап забезпечує формування в студентів знань, умінь, професійно-особистісних якостей, необхідних для успішного формування морально-вольових якостей учнів основної школи. Контрольнo-коригувальний етап передбачає здійснення систематичного контролю отриманих результатів, проведення за необхідності відповідної корекційної роботи. Методичний інструментарій реалізації технології підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи включає форми, методи, засоби, що використовуються в цьому процесі, зокрема й такі: лекції, семінарські та практичні заняття, виробнича практика, фізичні вправи, тренування, спортивні змагання та свята, туристичні походи, науково-практичні конференції, «круглі столи», рольові й ділові ігри, майстер-класи, розробка проектів, складання портфоліо з окресленої проблеми, самоосвіта в окресленому напрямі.

Діагностично-результивний блок містить у собі критерії (мотиваційний, ціннісний, знаннєвий, функціонально-дієвий, особистісний) й показники готовності майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи, рівні сформованості цієї готовності, а також проектує очікуваний результат реалізації технології, тобто готовність майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи.

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка технології підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи»** розкрито загальні питання підготовки та проведення педагогічного експерименту, проаналізовано результати експериментальної роботи.

З метою перевірки висунутої в дослідженні гіпотези було організовано педагогічний експеримент, що проводився впродовж 2014–2017 рр. зі студентами

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди та Харківської державної академії фізичної культури. Для визначення готовності майбутніх учителів до формування морально-вольових якостей учнів основної школи використовувалися визначені раніше критерії (мотиваційний, ціннісний, знаннєвий, функціонально-дієвий, особистісний) й відповідні показники. Для участі в експерименті було створено експериментальну (311 студентів) та контрольну (307 студентів) групи. В експерименті брали участь також 11 викладачів, які здійснюють професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури.

Експеримент проводився за трьома традиційними етапами: констатувальний, формувальний і контрольний. На першому з них визначався вихідний рівень готовності студентів експериментальної й контрольної груп до формування морально-вольових якостей учнів основної школи. Як було з'ясовано, студенти обох груп продемонстрували недостатній рівень цієї готовності для успішного здійснення цієї діяльності, причому отримані дані в експериментальній і контрольній групах принципово не відрізнялися між собою.

На формувальному етапі експерименту в експериментальній групі реалізовувалася теоретично обґрунтована технологія підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи. У контрольній групі системна робота в цьому напрямі не проводилася.

Реалізація розробленої технології спрямовувалася на виконання сформульованих вище мети й завдань і забезпечувала системне формування всіх визначених компонентів готовності студентів фізкультурно-педагогічних спеціальностей до формування морально-вольових якостей учнів основної школи. Варто також відзначити, що ця технологія реалізовувалася за означеними вище етапами, а саме: мотиваційно-цільовим, когнітивно-дієвим і контрольнокоригувальним.

Так, на першому з етапів забезпечувалось усвідомлення студентами актуальності необхідності формування морально-вольових якостей в учнів підліткового віку, створювалися умови для розвитку в студентів мотивації з оволодіння готовністю успішно здійснювати цей процес на етапі основної школи. Зокрема для розвитку вказаних мотивів у майбутніх учителів фізичної культури застосувалися такі методи та форми роботи: лекції, бесіди, семінари, «круглі столи» (наприклад, на такі теми: «Роль морально-вольових якостей людини в досягненні нею успіху в житті», «Формування морально-вольових якостей як засобу профілактики й корекції девіантної поведінки підлітків», «Педагогічний потенціал фізичної культури у формуванні морально-вольових якостей учнів основної школи» тощо); зустрічі з кваліфікованими психологами, учителями основної школи, тренерами; обговорення наукових статей і книг з окресленої проблематики, перегляд документальних і художніх фільмів («Кличко», «Правила бою», «Сила волі») тощо.

На мотиваційно-цільовому етапі реалізації технології викладачі також приділяли значну увагу питанню формування здатності в майбутніх учителів фізичної культури ставити оптимальні послідовні цілі в процесі формування морально-вольових якостей в учнів основної школи. Для цього на заняттях із педагогічних дисциплін і методики викладання фізичної культури увага зосереджувалася на питанні розбудови системи

ієрархічних, діагностично заданих педагогічних цілей на шляху формування морально-вольових якостей підлітків, обговорювалися шляхи досягнення цих цілей, проводилися практикуми та тренінги на відповідну тематику.

Другий – когнітивно-дієвий – етап технології мав за мету формування в студентів знань, умінь, професійно-особистісних якостей, необхідних для успішного формування морально-вольових якостей учнів 5-9 класів. Для досягнення цієї мети на заняттях із психологічних, педагогічних і спеціальних курсів («Загальна психологія», «Вікова психологія», «Психологія фізичної культури та спорту», «Психологічні аспекти фізкультурної-спортивної діяльності», «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічні аспекти фізкультурної-спортивної діяльності», «Вступ до професії», «Теорія і методика фізичного виховання», «Теорія і методика юнацького спорту», «Історія фізичної культури» тощо) забезпечувалося засвоєння майбутніми педагогами відповідних знань про сутність і соціальне значення морально-вольових якостей, про специфіку їх формування в учнів молодшого та старшого підліткового віку, про методи, форми, засоби, які доцільно використовувати для досягнення цієї мети в процесі занять підлітком фізичною культурою та спортом.

Для оволодіння студентами фізкультурно-педагогічних спеціальностей указаними вище вміннями й особистісними якостями їх залучали до участі в ділових і рольових іграх, тренінгах, майстер-класах, до відвідування уроків кваліфікованих учителів фізичної культури, які працюють в основній школі, та тренувань, здійснення самоосвіти у визначеному напрямі. Зокрема під час проведення експерименту значна увага приділялася забезпеченню оволодіння майбутніми шкільними педагогами вміннями організувати групові фізичні вправи, спортивні естафети, змагання, які мають значні педагогічні можливості щодо формування морально-вольових якостей учнів підліткового віку. Варто також зазначити, що залучення студентів до виконання різного рівня складності вправ, участі в тренуваннях, спортивних змаганнях і святах та інших заходах сприяло не тільки закріпленню в них засвоєних знань і умінь, необхідних для організації педагогічної діяльності у визначеному напрямі, але й удосконаленню їхніх власних морально-вольових якостей, що є важливою передумовою для успішного розвитку цих якостей в учнів основної школи. Крім того, під час проходження в закладах загальної середньої освіти виробничої (педагогічної) практики забезпечувалося набуття майбутніми вчителями первинного практичного досвіду з формування морально-вольових якостей підлітків. Студенти також удосконалювали свої знання й уміння, необхідні для проведення діагностичних процедур із визначення поточних результатів цього процесу, що давало їм змогу вносити за потреби своєчасні корективи у свою діяльність. У разі необхідності студенти зверталися до вчителів школи та керівників практики за консультаціями та рекомендаціями.

На третьому – контрольно-коригувальному – етапі технології забезпечувався систематичний контроль результативності процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи, за потреби проводилася відповідна корекційна робота. Із цією метою використовувалися різні методи та форми: спостереження, бесіди, тестування, анкетування, експертне оцінювання, самооцінювання, аналіз письмових самотійних

і контрольних робіт, есе, проектів, портфоліо та інших продуктів навчальної діяльності тощо. Також у процесі здійснення діагностичних процедур застосовувались опитувальник «Вольові якості особистості» М. Чумакова, тест «Самооцінка сили волі» М. Обозова, відповідні діагностичні методики («Діагностика самооцінки вольових якостей» В. Іванникова та Є. Ейдмана тощо).

На контрольному етапі експерименту проводився аналіз та узагальнення отриманих результатів, які відбито в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати експериментальної роботи (приріст у %)

Критерії й показники готовності майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи	Групи					
	ЕГ (311 студ.)	КГ (307 студ.)				
1	2	3				
<p>1. Мотиваційний (характер мотивів щодо оволодіння готовністю до формування морально-вольових якостей учнів основної школи):</p> <ul style="list-style-type: none"> - стійкі - проявляються епізодично - майже не проявляються 	+9,4 +15,4 -24,8	+1,7 +5,1 -6,8				
<p>2. Ціннісний (ціннісне ставлення до морально-вольових якостей і їх формування в підлітків):</p> <ul style="list-style-type: none"> - стійке позитивне - індиферентне - негативне 	+14,4 -7,5 -6,9	+2,1 +2,2 -4,3				
<p>3. Знаннєвий (сформованість у студентів знань, потрібних для формування морально-вольових якостей підлітків):</p> <ul style="list-style-type: none"> - характеризуються повнотою, системністю та гнучкістю - не мають ознак повноти, системності й гнучкості - практично відсутні 	+13,0 +16,3 -29,3	+4,2 +5,0 -9,2				
<p>4. Функціонально-дієвий (сформованість у студентів визначених груп умінь):</p> <ul style="list-style-type: none"> - інтелектуально-творчі - організаційно-комунікативні - контрольно-коригувальні - спеціальні 	рівні готовності					
	Група ЕГ			Група КГ		
	високий	середній	низький	високий	середній	низький
	+8,4	+9,3	-17,7	+3,4	+2,7	-6,1
+10,1	+9,4	-20,5	+4,1	+3,1	-7,2	
+9,7	+8,9	-18,6	+3,6	+3,3	-6,9	
+11,3	+9,5	-19,8	+4,2	+3,0	-7,2	
<p>5. Особистісний (характер сформованості визначених особистісних якостей, необхідних для формування морально-вольових якостей учнів підліткового віку):</p> <ul style="list-style-type: none"> - стійкі - проявляються час від часу - майже не проявляються 	+11,9 +6,7 -18,6	+4,1 +3,5 -7,6				

Як засвідчують наведені в таблиці 1 узагальнені дані експериментальної роботи, за всіма визначеними критеріями й показниками в студентів експериментальної групи було зафіксовано більш суттєві позитивні зміни в рівнях готовності до формування

морально-вольових якостей учнів підліткового віку, ніж у студентів контрольної групи. Це є підставою для висновку про правильність сформульованої гіпотези.

Вірогідність результатів експериментальної роботи доведена засобами математичної статистики з використанням критерію Пірсона.

Отже, результати проведеного дослідження підтвердили основні теоретичні положення дисертації та дають підстави для таких **висновків**:

1. На основі аналізу наукової літератури визначено, що морально-вольові якості – це стійкі характеристики людини, що забезпечують її здатність керувати своєю поведінкою та діяльністю в усіх ситуаціях на основі дотримання моральних норм, з подоланням за необхідності наявних внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху досягнення поставленої мети.

З'ясовано, що для успішної життєдіяльності в сучасному суспільстві в особистості мають бути сформовані насамперед такі морально-вольові якості: цілеспрямованість як точно сформульована, чітко усвідомлена людиною здатність уживати необхідні дії для здійснення намічених планів; ініціативність як здатність і схильність індивіда до активних і самостійних дій; наполегливість як послідовна спрямованість дій людини на досягнення певної мети; витримка як здатність утримуватися від дій, які вважаються неадекватними з прагматичних, моральних чи якихось інших міркувань; сміливість як спроможність у разі виникнення небезпеки (для життя, здоров'я чи престижу) зберегти стійкість організації психічних функцій і не знизити якість діяльності; дисциплінованість як схильність людини до дотримання правил роботи й норм поведінки для самоорганізації й саморегуляції поведінки; організованість як якість особистості, що відображає її спроможність розумно планувати й упорядковувати свою діяльність; енергійність як можливість людини діяти швидко і з великою напругою своїх фізичних і духовних сил.

2. У процесі проведення дослідження доведено, що фізична культура має значний педагогічний потенціал для формування морально-вольових якостей школярів. Особливе значення вона набуває для активізації процесу формування цих якостей в учнів основної школи, що пояснюється сприятливими для цього віковими (анатомо-фізіологічними, психічними, соціальними) характеристиками підлітків, причому між молодшими (10-13 років) та старшими (14-15) підлітками є певні відмінності. Зокрема молодші підлітки (5-7 класи) виявляють підвищену збудливість, гіперактивність, емоційну нестійкість, прагнення до спілкування зі своїми ровесниками, егоцентризм і навіть агресивність. Тому в процесі формування в них морально-вольових якостей важливе місце відводиться колективним рухливим іграм, спортивним змаганням і святкам, спонуканню школярів до здійснення самовивчення й самоконтролю.

Старші підлітки (8-9 класи) відрізняються потребою до особистого спілкування з педагогами, соціальною активністю, інтенсивним розвитком світогляду та самосвідомості, прагненням до рефлексії, самореалізації й самоосвіти, більшою відповідальністю та самостійністю. З урахуванням цього вчителі фізичної культури в процесі формування морально-вольових якостей учнів значу увагу мають приділяти залученню їх до виконання фізичних вправ в ускладнених умовах, організації та

проведенню різних фізкультурно-спортивних заходів, здійснення самовиховання в указаному напрямі з наданням відповідного педагогічного супроводу.

3. Як визначено в дослідженні, формування морально-вольових якостей в учнів основної школи передбачає проведення спеціальної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здійснення цього процесу. Результатом цієї підготовки є відповідна готовність студентів до формування даних якостей у підлітків, що включає мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний та особистісно-вольовий компоненти.

Уточнено критерії й показники готовності майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи: мотиваційний (характер мотивів щодо оволодіння готовністю до формування морально-вольових якостей учнів основної школи); ціннісний (ціннісне ставлення до морально-вольових якостей і їх формування в підлітків); знаннєвий (сформованість у студентів знань, потрібних для формування морально-вольових якостей підлітків); функціонально-дієвий (сформованість у студентів визначених груп умінь); особистісний (характер сформованості визначених особистісних якостей, необхідних для формування морально-вольових якостей учнів підліткового віку).

4. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено технологію підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи, що включає концептуально-теоретичний (мета, завдання, принципи здійснення технології, структура та зміст морально-вольових якостей), змістово-процесуальний (етапи реалізації: мотиваційно-цільовий, когнітивно-дієвий, контрольнo-коригувальний; методичний інструментарій реалізації технології) і діагностично-результативний (критерії й показники готовності, очікуваний результат) блоки. Зокрема мотиваційно-цільовий етап технології спрямований на забезпечення усвідомлення студентами актуальної необхідності формування морально-вольових якостей в учнів підліткового віку, розвиток у майбутніх учителів мотивації щодо оволодіння готовністю успішно здійснювати цей процес на етапі основної школи, формування здатності ставити оптимальні послідовні цілі в процесі формування в підлітків зазначених якостей. Когнітивно-дієвий етап технології забезпечує формування в студентів знань, умінь, професійно-особистісних якостей, необхідних для успішного формування морально-вольових якостей учнів 5-9 класів. Контрольнo-коригувальний етап технології передбачає здійснення систематичного контролю результатів, проведення за потреби відповідної корекційної роботи.

Експериментальною реалізацією розробленої технології підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи доведено її ефективність. Так, відповідно до результатів експерименту, в експериментальній групі кількість студентів із високим рівнем готовності до здійснення цього процесу зросла на 17,1 %, а в контрольній групі – лише на 5,8 %. Також зазначимо, що кількість студентів, у яких виявлено низький рівень зазначеної готовності, зменшилася в експериментальній групі на 21,3 %, а в контрольній – на 8,4 %. Отже, можна зробити висновок про те, що реалізація розробленої й теоретичної обґрунтованої технології дійсно забезпечує підвищення

рівня готовності майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Потребують вивчення питання підготовки майбутніх учителів до формування морально-вольових якостей учнів інших вікових періодів, а також організації студентами фізкультурно-педагогічних спеціальностей самостійного формування в себе морально-вольових якостей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

I. Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження

1. Дубовик Ю. М. Особливості організації виховної роботи з учнями підліткового віку в сучасній школі // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2014. – Вип. 38(91). – С. 415–420.
2. Дубовик Ю. М. Актуальні проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. пр. – Херсон : Грінь Д. С., 2015. – Вип. 1(12). – Т. 3. – С. 32–34.
3. Дубовик Ю. М. Роль і значення морально-вольових якостей у житті людини // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. – К. : Нац. лінгв. ун-т, 2015. – Вип. 52. – С. 18–22.
4. Дубовик Ю. М. Характеристика основних морально-вольових якостей особистості // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Харків : ТОВ «Видавництво НТМТ», 2017. – Вип. № 2(82). – С. 114–124.
5. Дубовик Ю. М. Теоретичне обґрунтування технології підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – Харків : Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2017. – Вип. 57. – С. 85–92.
6. Дубовик Ю. М. Практична реалізація технології підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. – К. : Київ. нац. лінгв. ун-т, 2017. – Вип. № 55 (1). – С. 73–77.
7. Dubovik Yu. Concerning approbation of the training technology of the future teachers of physical education to the formation of moral and volitional qualities of secondary school students // News of Science and Education. – 2017. – № 5 (53). – P. 67–72.

II. Наукові праці апробаційного характеру

8. Дубовик Ю. М. Особливості організації виховної роботи з учнями підліткового віку в сучасній школі // Achievement of high school : матеріали 10 Міжнар. наук.-практ. конф. Педагогічні науки (м. Софія, 17–25 листопада 2014 р.). – Софія : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2014. – Том 9. – С. 48–51.
9. Дубовик Ю. М. Ідеї А. С. Макаренка про організацію фізичного виховання дітей та зміцнення їх здоров'я // Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна : матеріали Міжнар.

наук.-практ. конф. (м. Полтава, 13 березня 2015 р.). – Полтава : Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, 2015. – С. 50–51.

10. Дубовик Ю. М. До питання оптимізації навчального процесу на уроках фізичної культури // Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 26–27 березня 2015 р.). – Суми : Сум. держ. пед. ун-т імені А. С. Макаренка, 2015. – Т. 2. – С. 65–66.

11. Дубовик Ю. М. Формування морально-вольових якостей в учнів підліткового віку на уроках фізичної культури // Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі середньої та вищої школи – 2015 : матеріали наук. конф. викладачів, докторантів і аспірантів кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи (м. Харків, 14 квітня 2015 р.). – Харків : Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2015. – С. 8–9.

12. Дубовик Ю. М. Використання здоров'язбережувальних технологій на уроках фізичної культури // Актуальні проблеми збереження здоров'я дітей та молоді в сучасних умовах реформування освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Умань, 16 квітня 2015 р.). – Умань : Алмі, 2015. – С. 27–28.

13. Дубовик Ю. М. Актуальні проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури // Naukowa Przestrzen Europy – 2016 : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Прага, 7–15 квітня 2016 р.). – Прага, 2016. – С. 43–45.

14. Дубовик Ю. М. Характеристика основних морально-вольових якостей особистості // Вища і середня школа в умовах сучасних викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 травня 2016 р.). – Харків : «Смуґаста типографія», 2016. – С. 44–49.

15. Дубовик Ю. М. Особливості формування моральних і вольових якостей в учнів підліткового віку // Педагогізація соціального середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами : матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 листопада 2016 р.). – Харків : Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2016. – С. 45–46.

АНОТАЦІЇ

Дубовик Ю. М. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, МОН України. – Харків, 2018.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи. У дисертації визначено, що результатом цієї підготовки є готовність студентів фізкультурно-педагогічних спеціальностей до формування морально-вольових якостей учнів 5-9 класів. Ця готовність включає такі структурні компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-вольовий. Теоретично обґрунтовано технологію підготовки майбутніх учителів фізичної

культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи, що включає концептуально-теоретичний (мета, завдання, принципи здійснення технології, структура та зміст морально-вольових якостей), змістово-процесуальний (етапи реалізації: мотиваційно-цільовий, когнітивно-дієвий, контрольнo-коригувальний; методичний інструментарій реалізації технології) та діагностично-результативний (критерії й показники готовності, очікуваний результат) блоки. Експериментальною реалізацією цієї технології доведено її ефективність.

Ключові слова: підготовка, майбутній учитель, фізична культура, морально-вольові якості, основна школа, підліток, технологія.

Dubovik Yu. Preparing Future Physical Culture Teachers for Cultivating Moral-Volition Qualities of Main School Students. – As a manuscript.

The thesis for the degree of a PhD in pedagogical sciences in the speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education. – H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, 2018.

The thesis is a theoretical and experimental study of the problem of preparing future physical culture teachers for cultivating moral-volition qualities of the main school students. The thesis determines that the result of this preparation is the preparedness of students majoring in physical culture pedagogy for cultivating the moral-volition qualities in fifth-ninth graders. This preparedness comprises the following structural constituents: motivation-value, cognitive-activity, personality-volition. This study theoretically grounds the technology of preparing future physical culture teachers to cultivating moral-volition qualities of the main school students. This technology consists of the conceptual-theoretical (purpose, tasks, technology realization principles, moral-volition qualities structure and content), procedural (realization stages: motivation-purpose, cognitive-active, control-corrective; methodological toolkit for technology realization) and diagnostic-resultative (criteria and indices of preparedness, expected results) blocks. The experimental realization of this technology has proven its effectiveness.

Key words: training, future teacher, physical culture, moral-volition qualities, main school, teenager, technology.

Дубовик Ю. М. Подготовка будущих учителей физической культуры к формированию морально-волевых качеств учащихся основной школы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, МОН Украины. – Харьков, 2018.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы подготовка будущих учителей физической культуры к формированию морально-волевых качеств учащихся основной школы.

На основе анализа научной литературы определено, что морально-волевые качества – это устойчивые характеристики человека, обеспечивающие его способность управлять своим поведением и деятельностью во всех ситуациях на основе соблюдения моральных норм, при необходимости преодолевая имеющиеся

внутренние и внешние препятствия на пути достижения поставленной цели. У молодежи должны быть сформированы такие морально-волевые качества: целеустремленность, инициативность, настойчивость, выдержка, смелость, дисциплинированность, организованность, энергичность.

В процессе проведения исследования доказано, что физическая культура имеет значительный педагогический потенциал для формирования морально-волевых качеств индивида. Особое значение она имеет для активизации процесса формирования этих качеств у учащихся основной школы, что объясняется возрастными особенностями подростков. Важно при этом учитывать, что между младшими (10-13 лет) и старшими (14-15) подростками существуют определенные различия.

В частности, младшие подростки (5-7 классы) проявляют повышенную возбудимость, гиперактивность, эмоциональную неустойчивость, стремление к общению со своими сверстниками, эгоцентризм. Поэтому в процессе формирования у них морально-волевых качеств важное место отводится коллективным подвижным играм, спортивным соревнованиям и праздникам, побуждению школьников к осуществлению самоизучения и самоконтроля.

Старшие подростки отличаются наличием потребности к личному общению с педагогами, социальной активностью, интенсивным развитием самосознания, стремлением к рефлексии, самореализации и самообразованию, большей ответственностью и самостоятельностью. С учетом этого учителя физической культуры в процессе формирования морально-волевых качеств значительное внимание должны уделять привлечению школьников к выполнению физических упражнений в усложненных условиях, организации и проведению подростками различных физкультурно-спортивных мероприятий, осуществлению самовоспитания в указанном направлении с предоставлением соответствующего педагогического сопровождения.

В исследовании теоретически обоснована и экспериментально проверена технология подготовки будущего учителя физической культуры к формированию морально-волевых качеств учащихся основной школы, которая включает концептуально-теоретический (цели, задачи, принципы осуществления технологии, структура и содержание этих качеств), содержательно-процессуальный (этапы реализации: мотивационно-целевой, когнитивно-действенный, контрольно-корректирующий; методический инструментарий реализации технологии) и диагностично-результативный (критерии и показатели готовности, ожидаемый результат реализации технологии) блоки. Экспериментальной реализацией разработанной технологии доказана ее эффективность.

Таким образом, реализация разработанной и теоретически обоснованной технологии действительно обеспечивает повышение уровня готовности будущих учителей физической культуры к формированию морально-волевых качеств учащихся основной школы

Ключевые слова: подготовка, будущий учитель, физическая культура, морально-волевые качества, основная школа, подросток, технология.